

Nepilnamečių apsauga: kur klumpa žiniasklaida

Liucija Zubrutė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas
Žurnalistikos bakalauro studijų programos komitetas
Maironio g. 7, LT-01124 Vilnius

Ankstyvame amžiuje gaunama informacija vaikams gali daryti didelį poveikį: išmokyti elgesio, bendravimo taisyklių, formuoti nuomonę įvairiais klausimais, susidaryti bendrą aplinkos vaizdą ir t.t. Nepilnamečiai informacijos vartotojai itin pažeidžiami: kritinis mąstymas dar nesusiformavęs, vaikai dažnai neturi su kuo palyginti pirmą kartą matytos situacijos. Todėl, pavyzdžiui, konflikto sprendimas smurtu jiems gali pasirodyti tinkama išeitis iš susidariusios situacijos, o žiniasklaidos antraštėse nurodytos savižudybės priežastys gali sudaryti įspūdį, kad vienos ar kitos problemos yra neišsprendžiamos.

Viešosios erdvės stebėseną užsiimanti Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnyba geba kontroliuoti profesionalias internetines žiniasklaidos priemones, tačiau pasaulinio tinklo platybėse kiekvieną dieną sukuriamą begalės tinklalapių, kuriuos pasiekti vaikui nėra sunku. Todėl užtikrinti visapusišką vaikų apsaugą nėra realu – neįmanoma sukurti informacinio vakuomo. Kita vertus, tarnybos vykdoma stebėseną ir skiriamos administracinės nuobaudos ne visada sulaukia profesionalias žiniasklaidos priemones nuo nagrinėjamo įstatymo pažeidimų – svarbesniu naujienų atrankos kriterijumi tampa įdomumas (auditorijos smalsumo tenkinimas).

Esminiai žodžiai: apsauga, asmens duomenys, erotika, nepilnametis, savižudybė, smurtas, žiniasklaida, Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnyba.

Straipsnio tikslas¹ – nustatyti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio pažeidimų mastą 2009–2012 m. ir parengti priemonių sąrašą, kurios padėtų sumažinti pažeidimų.

Tikslui pasiekti iškelti uždaviniai:

1. Taikant kiekybinį metodą ištirti 2009–2012 metais padarytus Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimus;
2. Taikant *Delphi* apklausos metodą pateikti priemonių, kurios padėtų sumažinti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų kiekį, sąrašą.

Straipsnio objektu pasirinkta profesionali Lietuvos žiniasklaida ir jos daromi Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo punktų, susijusių su erotika, pornografija, smurtu, savižudybėmis bei nepilnamečių asmens duomenų apsauga, pažeidimai. Svarbu paminėti, kad norint pastebėti platesnes įstatymo taikymo ir laikymosi problemas, kiekybiniame tyrime yra apžvelgti ir kitose visuomenės informavimo priemonėse aptikti nusižengimai.

**Kur dažniausiai klumpa žurnalistai:
smurtas, erotika ir asmens duomenys**

Kiekybinio tyrimo metu buvo išnagrinėtos ketverių metų (2009–2012 m.) Žurnalistų etikos inspektoriaus veiklos ataskaitos. Remiantis jose pateiktais duomenimis, suskaičiuoti to laikotarpio Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimai, susiję su smurtu, erotika ir nepilnamečių asmens duomenimis. Toks laikotarpis pasirinktas dėl kelių priežasčių:

- 1) Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba tik nuo 2011-ųjų (2011 m. pateikta 2009–2010 m. veiklos ataskaita) pradėjo teikti viešas smulkias veiklos ataskaitas, kuriose pateikti nagrinėjamo įstatymo pažeidimų kiekiai ir jų pobūdis;

¹ Straipsnis parengtas pagal baigiamąjį bakalauro darbą „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimas“ (2014).

- 2) 2009-aisiais įstatymas papildytas nuostata, kad draudžiama plaktinti informaciją, „kuria niekinamos šeimos vertybės<...>“;
- 3) Besitęsiantis vadinamas Kauno pedofilijos skandalas (kurio centre – nepilnamečių) ir svarbūs įvykiai jame (2010 m. rastas įtariamojo nusikaltimu Drąsiaus Kedžio kūnas, 2012 m. prasidėjo vieši teismo posėdžiai, kai įprastai įstatymų leidėjas tokio pobūdžio bylas yra priskyres viešai nesvarstomų bylų kategorijai);
- 4) Praėjęs pakankamas laikas (treji metai nuo 2006-ųjų, kai buvo priimtas įstatymas) redakcijoms įsisavinti įstatymo nuostatas ir jomis vadovautis.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidinėjimo mastą 2009–2012 metais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Suskaičiuoti visus Žurnalistų etikos inspektoriaus pateiktus pažeidimus;
2. Suklasifikuoti pažeidimus pagal smurto, erotikos ir nepilnamečių asmens duomenų apsaugos tematikas.

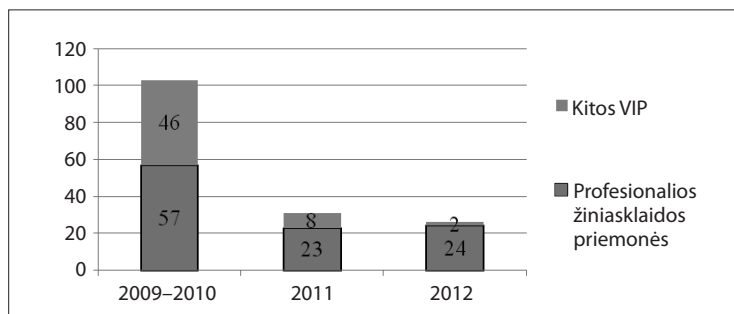
Šiame straipsnyje profesionalia žiniasklaidos priemone laikoma visuomenės informavimo priemonė, kurioje informaciją rengia žurnalistai – „asmenys, kurie profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui savo iniciatyva ar pagal sutartį su rengėju arba jo pavedimu ir (ar) yra žurnalistų profesinio susivienijimo nariai“ (Visuomenės informavimo įstatymo str.2). Tokių sąvokų vartojimo pasirinkimas iš dalies susijęs su internetu, kaip vieno pagrindinių būdų gauti informaciją, įsigalėjimu – daug nepilnamečiams žalingos informacijos skleidžia įvairaus pobūdžio internetiniai tinklalapiai.

Pažeidimų duomenų šaltinis – Žurnalistų etikos inspektoriaus 2009–2010 m. (p. 59–60), 2011 m. (p. 31–32) ir 2012 m. (p. 74–76) veiklos ataskaitos².

² Vengiant dažnai kartoti nuorodas į šaltinį, jis nurodomas tyrimo metodo aprašyme.

2009–2010 metais neleistiną informaciją, susijusią su savižudybėmis, smurtu, baime, nepagarba gyvybei, visuomenės informavimo priemonės viešino 103 kartus (profesionalios – 57 kartus). Matyti, kad daugiausiai pažeidimų buvo susiję su mirusiojo ar mirštančio, sunkiai sužaloto asmens rodymu stambiu planu, kai to nereikia žmogaus asmenybei nustatyti (str. 4, p. 3). Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba ataskaitoje (2011: 53) pažymi, jog šis pažeidimas buvo susijęs su rezonansine pedofilijos byla ir Hakia.lt puslapiu (publikacijos metu jau nebeegzistuojančiu). Pastarajame portale buvo talpinamos mirusių ar sunkiai sužalotų žmonių vaizdinės medžiagos. Iš 40 aptiktų pažeidimų, susijusių su lavono rodymu, 26 buvo padaryti profesionaliose žiniasklaidos priemonėse: 13 – spaudoje, 13 – internetiniuose portaluose.

Visi pažeidimai, susiję su smurtu, agresijos skatinimu bei nepagarba gyvybei buvo užfiksuoti profesionaliose žiniasklaidos priemonėse. Šį kartą pažeidėjų sąrašė atsidūrė ir televizija: joje užfiksuoti 3, spaudoje – 8, internete – 8 pažeidimai (iš viso – 19). Žurnalistų etikos inspektorius ataskaitoje nedetalizuoja, kokia konkrečiai netinkama informacija pasirodė televizijos ekranuose, todėl neįmanoma konkretizuoti, ar pažeidimai buvo kanalų žinių tarnybos, ar programų vadovų neprofesionalumo rezultatas, kai, pavyzdžiui, filmai su smurtinėmis scenomis buvo nepaženklinėti arba rodomi netinkamu metu.

1 diagrama. Pažeidimai, susiję su smurtu, mirtimi ir savižudybe 2009–2012 m.

Šaltinis: sudaryta autorės

2011-aisiais buvo užfiksuotas 31 pažeidimas, susijęs su smurtu, savižudybe ir mirusio žmogaus kūno rodymu be tikslo atpažinti asmenybę (23 buvo aptikti profesionaliose žiniasklaidos priemonėse). Lyginant su praėjusiu 2009–2010 m. laikotarpiu, matomas ženklus tokių nusižengimų sumažėjimas. Tai būtų galima sieti su tuo, kad 2010-aisiais buvo rastas vieno pagrindinių pedofilijos skandalo veikėjų D. Kedžio kūnas ir jo nuotraukos šmežavo daugybėje žiniasklaidos priemonių.

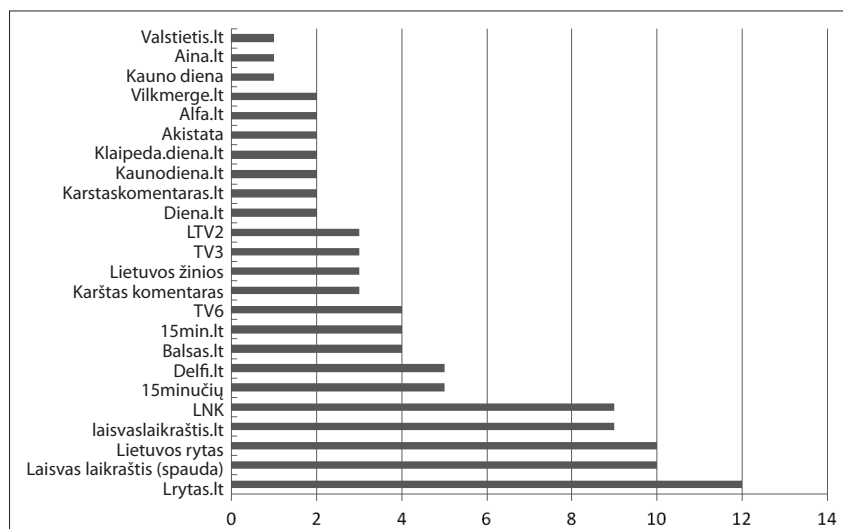
2011 metų ataskaitoje Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba daro išvadą (2012: 33), kad per 10 įstatymo gyvavimo metų didžiausią neigiamą įtaką nepilnamečiams darė žiniasklaidoje skelbta erotinio ir smurtinio pobūdžio informacija. Institucija pabrėžia, kad tokia informacija Lietuvoje nėra draudžiama – tik ribojama, todėl „jos skleidimui bei platinimui turėtų būti teikiamas didesnis valstybės ir jos institucijų dėmesys” (ten pat). Jei 2009–2010 m. didžioji dalis pažeidimų buvo fiksuota dėl mirusiojo ar mirštančiojo, sunkiai sužeistojo stambiu planu rodymo, tai 2011-aisiais didžioji dalis nusižengimų buvo nustatyti dėl smurtinės, agresiją skatinančios bei nepagarbą gyvybei rodančios informacijos.

2011-aisiais internetinės visuomenės informavimo priemonės surinko daugiausia pažeidimų: 2009–2010 m. internete aptikta 74 iš 103 nusižengimų, 2011 m. – 20 iš 31. Turint omenyje Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertų grupės pajėgumus, visuomenės informacinį raštingumą, kai neleistina informacija iš pažiūros gali atrodyti normali, paties interneto atvirumą ir galimybę greitai keistis, būtų galima manyti, jog tokių pažeidimų yra ir daugiau, tačiau jie nepatenka į atsakingų institucijų akiratį.

Tačiau 2012 m. įstatymo str. 4, d. 2, p. 3 (kai stambiu planu rodomas mirusio, mirštančio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas, išskyrus atvejus, kai toks rodymas reikalingas asmens tapatybei nustatyti) nebuvo pažeistas nei karto (2009–2010 m. buvo pažeistas 40, 2011 m. – 5 kartus). Ankstesniais nagrinėtais metais pažeidimų srityje dominavo internetinės visuomenės informavimo priemonės, o 2012-aisiais daugiausia nusižengė televizija (internetinėje erdvėje aptikta 13 pažeidimų).

Nagrinėjant pažeidimų kiekį atskirose profesionaliose žiniasklaidos priemonėse, aiškus skirtumas matyti tarp „Lietuvos ryto“ ir Lrytas.lt laikraščių. Per 2012-uosius „Lietuvos rytas“ nenusižengė, Lrytas.lt neleistiną informaciją patalpino 3 kartus, vieną iš jų buvo paprašytas pašalinti. Tai – didelis skirtumas, palyginti su praėjusiais metais, kai laikraščiai „Lietuvos rytas“ ir Lrytas.lt analizuojamoje sferoje padarė daug pažeidimų. Anot Žurnalistų etikos inspektoriaus (2013), tam įtakos turėjo tarnybos iniciatyva organizuoti konsultaciniai susitikimai su minėtų žiniasklaidos priemonių redakcijomis.

Išanalizavus Žurnalistų etikos inspektoriaus pateiktus 2009–2012 metų duomenis, matyti, kad beveik pusei (40 iš 104) pažeidimų, susijusių su baime, siaubu, smurtu, mirusiojo kūnu rodymu, įtaką darė vadinamoji pedofilijos byla, kuri žiniasklaidos priemonės privertė dalyvauti lenktynėse: kuris *greičiau* ir kuris *daugiau*. Visuomenės informavimo priemonės, siekdamos trumpalaikio populiarumo, stengėsi parodyti kuo daugiau pikantiškų detalių. Iš pateikto mirusiojo kūno vaizdavimo

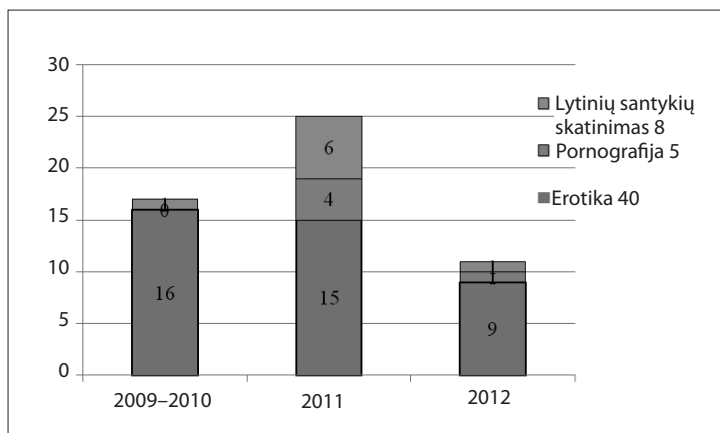

2 diagrama. Pažeidimų skaičius pagal profesionalią žiniasklaidos priemonę

Šaltinis: sudaryta autorės

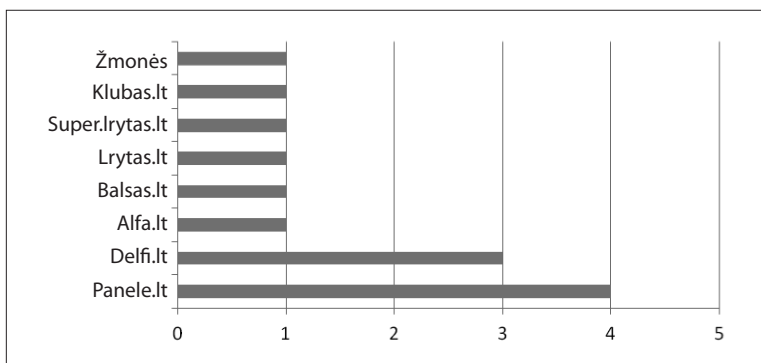
pažeidimų skaičiaus (40) būtų galima manyti, kad didžioji dalis naujienų tarnybų paviešino mirusio D. Kedžio nuotrauką (kuri, beje, iki šiol „sklando“ interneto platybėse – tereikia įvesti užklausą „Drąsiaus Kedžio lavonas“). Pažeidimų, kai savižudybių atvejai buvo vaizduojami netinkamai, per ketverius metus (iš viso aptikta 29) sumažėjo – nuo 22 2009–2010-aisiais iki vos dviejų 2012-aisiais (5 – 2011 m.). Kita vertus, 2009–2010 m., 2011 m., 2012 m. smurtinės informacijos kiekis ne itin pasikeitė – tiesiog skyrėsi pažeidimų pobūdis: vienais metais buvo viešinamos mirusio žmogaus nuotraukos, kitais – baimę ir siaubą kelianti informacija. Tokia situacija suponuoja mintį, kad Lietuvos profesionalioji žiniasklaida yra linkusi nuolatos pateikti porciją smurtinės informacijos.

Peržiūrėjus Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2009–2010, 2011 ir 2012 metų sprendimus, matyti, kad tendencija skelbti erotinio pobūdžio informaciją nesmarkiai mažėja. Kita vertus, vertinant visą seksualinio pobūdžio informaciją, matoma, kad 2011-ieji ypač išsiskyrė pažeidimų kiekiu. Svarbu pabrėžti, kad Žurnalistų etikos inspektorius ataskaitose nepateikia tiesioginių nuorodų į pažeidimus bei nenurodo, kokiomis priemonėmis nusižengimai buvo aptikti (stebėsenos metu

3 diagrama. Pažeidimai, susiję su erotinės informacijos platinimu 2009–2012 m.

Šaltinis: sudaryta autorės

4 diagrama. Su erotika susiję pažeidimai

Šaltinis: sudaryta autorės

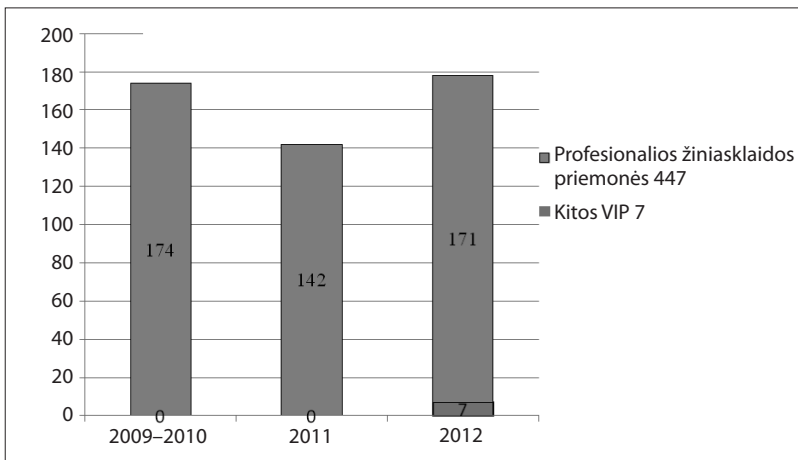
ar kreipusis piliečiams). Todėl norint nustatyti, dėl kokių priežasčių 2011-ieji išsiskyrė pažeidimų kiekiu, reikėtų papildomų kokybinių tyrimų.

Pažeidimų kiekis nagrinėjamu laikotarpiu siaurėjo spaudoje (televizijoje ir radijuje tokie pažeidimai pastebi itin retai), tačiau plėtėsi internete. Į kontroliuojančios institucijos akiratį pateko ne tik profesionalios žiniasklaidos priemonės, bet ir įvairūs internetiniai leidiniai, vieši renginiai, knygos, reklama ir t.t. Tiesa, pažeidimų kiekis profesionalioje žiniasklaidoje tikslios tendencijos neatskleidė (pavyzdžiui, 2011-aisiais profesionalios priemonės padarė mažiausiai nusižengimų). Svarbu paminėti, kad atlikus kiekybinį tyrimą paaiškėjo, jog visų su erotinės informacijos platinimu susijusių pažeidimų kontekste profesionali žiniasklaida neišsiskiria. Todėl būtų galima daryti išvadą, kad profesionalai suvokia erotikos sąvokos reikšmę ir įstatymo numatomą draudimą tokią informaciją platinti.

Nepilnamečių asmens duomenis skelbti galima, jei to reikalauja viešasis interesas arba jeigu yra paskelbta vaiko paieška. Svarbu paminėti, kad suradus dingusį nepilnamečių, tolimesnė informacija (pavyzdžiui, aplinkybės, šeimos situacija ir t.t.) turi būti skelbiama nenurodant vaiko asmens duomenų, nors dažnai, anot Žurnalistų etikos inspektoriaus (2013: 9), žiniasklaida griebia vieną istoriją ir narsto ją po kaulelį, pa-

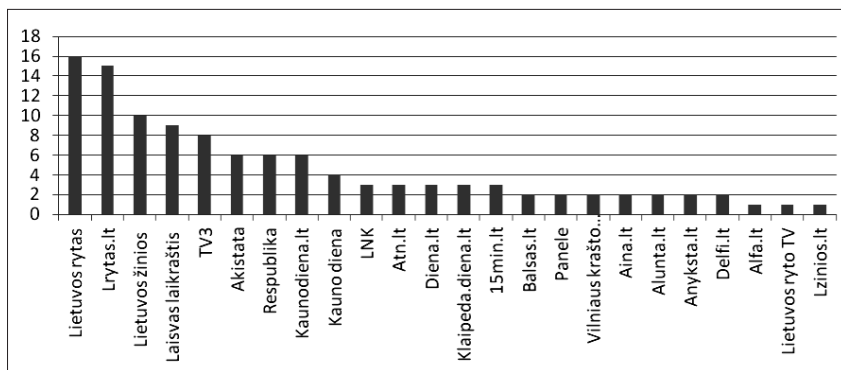
siaiškindama tuo, kad duomenys buvo paskelbti jau anksčiau, ir esą „visi juos žino“. Remiantis nagrinėjamu įstatymu, vaiko asmens duomenys neskelbiami nei kai jis yra (įtariamas) padaręs nusikaltimą, nei kai yra nusikalstamos veikos auka.

Dr. Edita Žiobienė pastebi, kad atvejai, kai Lietuvos žiniasklaida pateikia konkrečius (vardas, pavardė) nepilnamečių duomenis, nėra dažni (2006: 34). Tačiau neretai visuomenės informavimo priemonės pavišina labai daug detalių (miestas, kaimas, mokykla, mokytojai, tėvai ir t.t.), iš kurių nesunku nustatyti aprašomojo tapatybę. Ten pat E. Žiobienė teigia, kad nėra teisminės praktikos tokių pažeidimų srityje, o visuomenė nėra pakankamai išprususi ir nežino nei savo, nei mažųjų šeimos narių teisių.

5 diagrama. Su vaikų asmens duomenimis susiję 2009–2012 m. pažeidimai
Šaltinis: sudaryta autorės

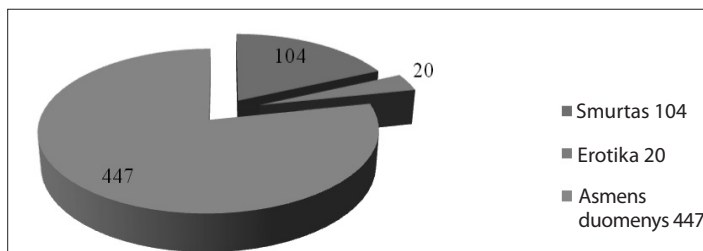
Per nagrinėjamą ketverių metų laikotarpį matoma tendencija, kad profesionalios žiniasklaidos priemonės daro vis daugiau įstatymo pažeidimų, susijusių nepilnamečių asmens duomenų viešinimu (26 diagrama). Žurnalistų etikos inspektorius pastebi, kad tam didelės įtakos turėjo rezonansinė pedofilijos byla, tačiau nepatikslinka, kiek pažeidimų

6 diagrama. Su vaikų asmens duomenimis susiję 2009–2012 m. pažeidimai
Šaltinis: sudaryta autorės

buvo susiję būtent su ja. Bet kokiu atveju, daug pažeidimų rodo, kad žiniasklaidos profesionalai nėra susipažinę su šia įstatymo dalimi (o jei susipažinę – ignoruoja).

Kiekybinio tyrimo metu nustatyta, kiek kartų buvo pažeistas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2009–2012 metų ataskaitų analizė leido nustatyti, kiek kartų nusižengė profesionalios žiniasklaidos priemonės, viešindamos informaciją, susijusią su smurtu, erotika bei nepilnamečių asmens duomenimis (7 diagrama). Iš gautų duomenų matyti, kad Lietuvos žiniasklaida dažniausiai klupo (447 pažeidimai) ties naujienomis, kuriose minimi nepilnamečiai, skelbdama

7 diagrama. Profesionalių žiniasklaidos priemonių padaryti pažeidimai 2009–2012 m.
Šaltinis: sudaryta autorės

juos identifikuoti galinčius faktus. Antras pagal dydį nusižengimų kiekis (104) aptiktas platinant smurtinę informaciją. Mažiausiai pažeidimų (20) teko erotinės informacijos sferai. Tai nėra itin reikšmingas skaičius, palyginti su kitais pažeidimais. Tyrimo metu nustatyta, kad erotinę informaciją dažniausiai platina įvairios internetinės svetainės, kurių nuolatinei priežiūra ir sekimas nebūtų įmanomas arba pareikalautų neadekvačių resursų. Pažeidimų visuma, žvelgiant iš žiniasklaidos rūšies perspektyvos, pasiskirstė netolygiai – mažiausiai pažeidimų fiksuota radijuje. Po to rikiuojama televizija, spauda ir internetas. Pirmąsias dvi raiškas yra sunkiau stebėti (ypač radiją) – monitoringas reikalauja didelių resursų. Čia mažiau nusižengimų taip pat galėjo lemti tai, kad radijas ir televizija turi galimybę tam tikrą informaciją transliuoti vaikams neprieinamu metu, indeksuoti transliuojamas programas. Tuo metu spauda ir internetiniai leidiniai yra atviri bet kuriuo paros laiku.

Kaip sumažinti nusižengimų: *Delphi* tyrimas

Šioje straipsnio dalyje ekspertų pagalba bus suformuluotos rekomendacijos, atsakant į klausimą, kokių priemonių reikėtų imtis, kad sumažėtų nagrinėjamo įstatymo pažeidimų. Šiam tikslui pasiekti bus naudojamas *Delphi* tyrimo metodas³. Šio tyrimo, kuris turi tris etapus, metu šeši žiniasklaidos ekspertai, nežinodami vieni kitų asmenybių, kartu suformuluos rekomendacijas.

Daugybę *Delphi* metodu atliktų tyrimų į vieną knygą dar 1975-aisiais suguldė matematikas ir futuristas prof. Haroldo A. Linstone bei komunikacijos, tarpininkaujant kompiuteriui, (angl. computer-mediated communication) pradininkas prof. Murray Turoffas.

Šie autoriai išskiria keletą sferų, kuriose gali būti pasitelkiamos *Delphi* apklausos, kaip antai:

1. *Nežinomos ir sunkiai pasiekiamos istorinės informacijos surinkimas;*
2. *Miestų ir regionų plėtros planų ištyrimas;*

³ *Delphi* metodas gali būti apibūdinamas kaip grupės komunikacijos proceso struktūravimas, kuris grupei individų, kaip vienetui, leistų efektyviai spręsti painią problemą (Linstone, Turoff, 2002, p. 3).

3. Galimų biudžeto asignavimų įvertinimas;
4. Galimų (politinių) veiklos krypčių pokyčių privalumų ir trūkumų nustatymas;
5. Asmeninių vertybių, visuomeninių tikslų identifikavimas (Linstone, Turoff, 2002:3-4)

Šios problematikos tyrime bus naudojama politinių pokyčių krypčių *Delphi* apklausa, sudaryta iš 3 etapų. Svarbu pažymėti, jog čia sąvoka „politinių“ yra vartojama apibūdinti visuomeniniams pokyčiams apskritai. T.y. keliamas klausimas, kokie pokyčiai turi įvykti, kad profesionaliose žiniasklaidos priemonėse sumažėtų nagrinėjamo įstatymo pažeidimų. Politinių veiklos krypčių *Delphi* tyrime, anot Turrofo (2002: 96), hipotezės negali būti keliamos, nes „vos pradėjus vykdyti tokį tyrimą (jei jis vykdomas sąžiningai), neįmanoma numatyti konkretaus rezultato“. Mokslininkas ten pat (2002: 90) pažymi, jog apklausos rezultatai gali būti skirtingi: vienu atveju ekspertai pradžioje gali nesutikti su vienas kito pasiūlymais, o tyrimo pabaigoje sutarti dėl priemonių; arba tyrimo pradžioje sutarti, tačiau tyrimo pabaigoje – ne.

Tyrimo tikslas – pateikti priemonių, kurios padėtų sumažinti nagrinėjamo įstatymo pažeidimų kiekį, sąrašą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atrinkti 6 kompetentingus ekspertus;
2. Gauti duomenis klausimyno-rekomendacijų sąrašo sudarymui;
3. Suformuoti klausimyną-rekomendacijų sąrašą;
4. Moderuoti rekomendacijų formulavimą;
5. Pateikti priemonių planą.

Tyrimo dalyviai-ekspertai

Tyrimo dalyviai-ekspertai pasirinkti kaip atstovai iš 3 sričių: akademinės bendruomenės, praktikuojančių žurnalistų bendruomenės ir asocijuotų žiniasklaidos struktūrų.

1. Dr. Jolanta Mažylė (Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos instituto tyrėja, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos narė);

2. Dr. Andrius Gudauskas (Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos instituto lektorius, dėstantis „Komunikacijos etikos“ kursą bakalauro studentams);
3. Jurga Tvaskienė („Lietuvos žinių“ žurnalistė, rašanti visuomeninėmis temomis, turinti 19 metų žurnalistinės veiklos patirtį);
4. Jaunius Matonis (LNK TV žinių kriminalinių naujienų redaktorius, turintis 23 metus žurnalistinės veiklos patirtį);
5. Aistė Žilinskienė (Interneto žiniasklaidos asociacijos pirmininkė);
6. Ramutė Šimukauskaitė (Nacionalinės rajonų ir miestų laikraščių leidėjų asociacijos pirmininkės pavaduotoja, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos narė).

Svarbu pažymėti, kad ekspertai viso tyrimo metu nežinojo kitų dalyvių asmenybių. Taip buvo užtikrintas neutralumas, t.y. galima teigti, kad buvo sudarytos sąlygos visiems ekspertams išsakyti nuomonę be kitų ekspertų visuomeninio statuso įtakos. Norint gauti duomenis klausimyno sudarymui, tyrimo dalyviai-ekspertai buvo paprašyti atsakyti į klausimą – kokių priemonių reikia imtis, kad sumažėtų Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio įstatymo pažeidimų? Tyrimo dalyviams buvo pateikta kiekybinio tyrimo santrauka – pažeidimų mastai. Vadovaujantis pirmojo etapo atsakymais, buvo suformuotas klausimynas-rekomendacijų sąrašas. Jame ekspertai įvertino kiekvienos rekomendacijos įvykdomumą bei pasirinktinai pateikė savo vertinimo motyvus. Trečiame klausimyne-rekomendacijų sąrašas buvo pateikti tik tie teiginiai, dėl kurių labiausiai išsiskyrė nuomonės, eliminuoti punktai, dėl kurių jau antrajame etape buvo pasiektas sutarimas. Antrame klausimyne prie kiekvieno punkto buvo pateikti ekspertų antrame etape parašyti vertinimo argumentai, tyrimo dalyviams buvo leista keisti ankstesnę nuomonę. Naujos rekomendacijos nebuvo siūlomos ir pateiktos. Ekspertams antrą kartą įvertinus priemones, dėl kurių iš pradžių nebuvo rastas bendras sutarimas, buvo apskaičiuotas įvertinimų vidurkis ir nustatytos priemonės, kurios, tyrimo dalyvių manymu, galėtų būti įgyvendintos.

Politinių kryptių *Delphi* tyrimas, anot Turrofo (2002: 96), yra paremtas teiginiais, argumentais, komentarais ir diskusijomis. Norint įvertinti jų svarbumą, būtina sutarti dėl naudojamų vertinimo sąvokų (pavyzdžiui, įmanomumas, norimumas, patikimumas ir t.t.) ir jas apibūdinti taip, kad visiems respondentams būtų aišku, ką reiškia vienas ar kitas pasirinkimas/vertinimas. T.y. kuo skiriasi „tikrai įmanoma“ nuo „galbūt įmanoma“. Šiame straipsnyje sąvokų ir atsakymų reikšmė nustatyta, vadovaujantis Džordžtauno (JAV) universiteto dr. Jillson Delphi tyrimo metu naudotais paaiškinimais (1 lentelė). Šie paaiškinimai buvo pateikti visiems ekspertams, pildant 2-ojo ir 3-iojo etapų klausimynus.

1 lentelė. Įvykdomumas

Balų skaičius/ sąvoka	Apibūdinimas
1/Tikrai įmanoma	Gali būti įvykdytas; Nereikia vykdyti jokių tyrimų ar darbų (jau yra sukurta reikiama bazė); Tikrai įvykdoma turimais resursais; Nėra didesnių, svarbesnių politinių trukdžių; Ši priemonė būtų priimtina didesnei daliai visuomenės.
2/Turbūt įmanoma	Su kai kuriais nurodymais/indikacijomis gali būti įvykdyta; Ši priemonė reikalauja nedaug plėtotės ir tyrimų (egzistuojanti bazė turi būti patobulinta arba pritaikyta); Turimi resursai/ištekliai privalės būti papildyti; Yra tam tikrų/nedidelių politinių trukdžių; Ši priemonė turbūt būtų priimtina didžiajai daliai visuomenės.
3/Gali būti įmanoma, gali būti neįmanoma	Remiantis prieštaringsiomis nuomonėmis, priemonė gali būti įgyvendinta; Priemonė reikalauja neapibrėžto kiekio tyrimų ir plėtotės (egzistuojanti bazė gali būti nepakankama); Turimi ištekliai turėtų būti papildyti; Yra politinių trukdžių; Kai kurios priemonės dalys gali būti nepriimtinos didžiajai daliai visuomenės.

4/Turbūt neįmanoma	Dėl kai kurių indikacijų priemonė negali būti įgyvendinta; Priemonė reikalauja atlikti didesnius /svarbesnius tyrimus (egzistuojanti bazė yra nepakankama); Turimi ištekliai turėtų būti papildyti labai smarkiai; Yra svarbių politinių trukdžių; Priemonė būtų nepriimtina didžiajai daliai visuomenės.
5/Tikrai neįmanoma	Priemonė negali būti įgyvendinta (priemonė neveiktų); Reikia atlikti pagrindinius tyrimus (nėra „pamatų“, mokslinių žinių); Priemonė pareikalautų beprecedentinių išteklių; Priemonė yra politiškai nepriimtina; Priemonė yra visiškai nepriimtina visuomenei.

Šaltinis: Jillson, 2002: 130

Ekspertų pasiūlytų priemonių galutinis įmanomumas apskaičiuojamas sudėjus visus priemonei paskirtus balus ir gautą skaičių padalinus iš 6 (ekspertų skaičiaus). Gautas vidurkis parodo, kiek pasiūlyta priemonė, ekspertų nuomone, yra įmanoma įgyvendinti (2 lentelė).

1 etape tyrimo dalyviai pateikė 18 priemonių, kurios, jų manymu, galėtų padėti sumažinti nagrinėjamo įstatymo pažeidimų skaičių (3 lentelė). Lentelėje pasiūlymai suklasifikuoti pagal sferas, tačiau būtina paminėti, kad 2 ir 3 etapo klausimynuose jie ekspertų vertinimui buvo pateikti atsitiktine tvarka, norint išvengti bet kokios galimybės identifikuoti tyrimo dalyvius.

2 lentelė. Balų vidurkio reikšmė

Vidurkis	Įmanomumas
Mažesnis nei 1,80	Tikrai įmanoma
Lygus arba didesnis nei 1,80, bet mažesnis nei 2,6	Turbūt įmanoma
Lygus arba didesnis nei 2,6, bet mažesnis nei 3,5	Gali būti įmanoma, gali būti neįmanoma
Didesnis nei 3,4, bet mažesnis arba lygus 4,2	Turbūt neįmanoma
Didesnis nei 4,2	Tikrai neįmanoma

Šaltinis: Jillson, 2002: 133

3 lentelė. 1 tyrimo etape suformuotos rekomendacijos

	Sfera	Pasiūlymas
1.	Švietimas	Visuotinis švietimas (vartotojų sąmoningumo ugdymas, jautrumo sukėlimas, kad žmonės patys žinotų, kokia informacija jiems kenkia)
2.		Reikia kurti produkciją, kuri analizuotų žiniasklaidą
3.	Tyrimai, mokslas	Parengti gilią analizę, kodėl žiniasklaidos priemonės pažeidinėja įstatymus (tada būtų lengviau nustatyti įstatymo taikymo ypatumus)
4.	Finansavimas	Dėmesys žurnalistų teisiniam švietimui (redakcijos turi skirti daugiau lėšų žurnalistų teisiniam švietimui).
5.		LŽS turi skirti daugiau lėšų žurnalistų teisiniam švietimui.
6.	Reglamentavimas, teisė	Kultūros ministerija su kitomis institucijomis (pavyzdžiui, Nacionalinė teismų administracija, Žmogaus teisių stebėjimo institutas ir pan.) galėtų parengti visuomenės informavimo sferos darbuotojų švietimo metmenis, kur pagrindinis akcentas būtų žiniasklaidos teisės ir etikos dalykai.
7.		Vykstant rezonansiniams įvykiams, Žurnalistų etikos inspektorius bei Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija turėtų operatyviai teikti konsultacijas ir parengti rekomendacijas žiniasklaidos priemonėms, kaip nepažeisti įstatymų ir etikos.
8.		Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija ir Žurnalistų etikos inspektorius turėtų parengti 1–2 psl. rekomendacijas, kaip pranešinėti apie nepilnamečius.
9.		Įvesti žurnalistų licencijavimą (įvesti bendrą egzaminą, kurį išlaikius būtų galima gauti licenciją. Iš neetiškų žurnalistų licencija gali būti atimta. Tokia tvarka yra Italijoje).
10.		Bausmių griežtinimas už neigiamos informacijos platinimą (didesnės baudos, rėmimo pinigų praradimas, teisės į lengvatas praradimas, licencijos atėmimas).
11.		Suteikti išskirtinių galių kontroliuojančioms institucijoms uždrausti išplatinti informaciją, jei turi patikimos informacijos, kad ji pažeis įstatymą.
12.		Draudimas institucijoms skelbti savo pranešimus tose žiniasklaidos priemonėse, kurios piktybiškai pažeidžia aptariamą įstatymą.
13.		Keisti Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą (peržiūrėti Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatas, į keitimą įtraukti leidėjus, žurnalistus, teisininkus, įstatymų leidėjus, profesines sąjungas).

14.	Reglamentavimas, teisė	Žiniasklaidos priemonėse reikia pradėti diegti skaitytojų redaktoriaus – ombudsmeno sistemą.
15.	Komunikavimas/ Bendradarbiavimas	Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija ir Žurnalistų etikos inspektorius turėtų periodiškai susitikti su VIP ir aiškinti pažeidimų žalą.
16.		Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija ir Žurnalistų etikos inspektorius turėtų viešinti ir viešumu atkreipti žiniasklaidos dėmesį į besikartojančius pažeidimus, aiškinti pažeidimų žalą.
17.	Savireguliacija	VIP turėtų pačios pasiskelbti apie padarytus nusižengimus (pastaba: Žurnalistų etikos inspektorius turi teisę įpareigoti tai padaryti, tačiau ne visada tai daro).
18.		Žiniasklaidos priemonės turi atsisakyti piktybinių pažeidėjų paslaugų.

Šaltinis: sudaryta autorės

11 būdų, kaip tobulinti situaciją

Tyrimo dalyviai itin palankiai vertintų, jei profesionalios visuomenės informavimo priemonės pačios, niekieno neįpareigtos, skelbtųsi apie padarytus nusižengimus bei atsisakytų piktybinių pažeidėjų paslaugų. Tyrimo metu paaiškėjo, jog tiek akademinės bendruomenės atstovai, tiek žurnalistai bei asocijuotų organizacijų atstovai pageidautų glaudesnio žiniasklaidos priemonių bei Žurnalistų etikos inspektorius ir Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos bendradarbiavimo – periodiškų susitikimų, parengtų konkrečių rekomendacijų.

4 lentelė. Ekspertų siūlymai

Nr.	Sfera	Pasiūlymas	Vidurkis	Įvykdumas
1.	Savireguliacija	VIP turėtų pačios pasiskelbti apie padarytus nusižengimus.	1,33	Tikrai įmanoma
2.	Komunikavimas, Bendradarbiavimas	Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija ir Žurnalistų etikos inspektorius turėtų periodiškai susitikti su VIP ir aiškinti pažeidimų žalą.	1,5	Tikrai įmanoma

3.	Komunikavimas, bendradarbiavimas	Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija ir Žurnalistų etikos inspektorius turėtų viešinti ir viešumu atkreipti žiniasklaidos dėmesį į besikartojančius pažeidimus, aiškinti pažeidimų žalą.	1,5	Tikrai įmanoma
4.	Saviregulavimas	Žiniasklaidos priemonės turi atsakyti piktybinių pažeidėjų paslaugų.	1,66	Tikrai įmanoma
5.	Reglamentavimas, teisė	Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija ir Žurnalistų etikos inspektorius turėtų paruošti 1–2 psl. rekomendacijas kaip pranešinėti apie nepilnamečius.	1,67	Tikrai įmanoma
6.	Reglamentavimas, teisė	Vykstant rezonansiniams įvykiams, Žurnalistų etikos inspektorius bei Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija turėtų operatyviai teikti konsultacijas ir paruošti rekomendacijas žiniasklaidos priemonėms, kaip nepažeisti įstatymų ir etikos.	1,7	Tikrai įmanoma
7.	Reglamentavimas, teisė	Draudimas institucijoms skelbti savo pranešimus tose žiniasklaidos priemonėse, kurios piktybiškai pažeidžia aptariamą įstatymą.	1,83	Turbūt įmanoma
8.	Reglamentavimas, teisė	Keisti Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą (peržiūrėti Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatas, į keitimą įtraukti leidėjus, žurnalistus, teisininkus, įstatymų leidėjus, profesines sąjungas).	2	Turbūt įmanoma
9.	Švietimas	Visuotinis švietimas (vartotojų sąmoningumo ugdymas, jautrumo sukėlimas, kad žmonės patys žinotų, kokia informacija jiems kenkia).	2	Turbūt įmanoma
10.	Švietimas	Reikia kurti produkciją, kuri analizuotų žiniasklaidą.	2,2	Turbūt įmanoma
11.	Tyrimai, mokslas	Parengti gilią analizę, kodėl žiniasklaidos priemonės pažeidinėja įstatymus (tada būtų lengviau nustatyti įstatymo taikymo ypatumus).	2,5	Turbūt įmanoma

Šaltinis: sudaryta autorės

Išvados

Kiekybinio tyrimo metu nustatyta, kad 2009–2012 metais profesionalios žiniasklaidos priemonės 104 kartus viešino informaciją, susijusią su baimės kėlimu, siaubu, smurtu, mirusiojo kūnu rodymu. 40 iš šių pažeidimų buvo mirusiojo kūno rodymas. Žurnalistų etikos inspektorius savo ataskaitoje teigė, kad tai susiję su vadinamąja pedofilijos byla, todėl būtų galima manyti, kad šie pažeidimai buvo padaryti tuo metu, kai buvo rastas įtariamojo kūnas (žiniasklaidos priemonės viešino jo nuotrauką). Per ketverius metus profesionalios VIP paskelbė 29 naujienas, kurių turinys pažeidė nagrinėjamo įstatymo punktus, susijusius su savižudybėmis. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba savo ataskaitose mini antraštėse nurodytus savižudybės būdus ir priežastis. Nors šios srities pažeidimų skaičius nėra didelis, tačiau informacija, susijusi su savižudybėmis, gali daryti didelę įtaką nepilnamečiams, todėl apie tokius įvykius reikėtų pranešti lakoniškai. 2009–2010 m., 2011 m., 2012 m. smurtinės informacijos kiekis ne itin kito – skyrėsi pažeidimų pobūdis: vienais metais buvo viešinamos mirusio žmogaus nuotraukos, kitais – baimę ir siaubą kelianti informacija. Tokia situacija suponuoja mintį, kad Lietuvos profesionalioji žiniasklaida yra linkusi nuolatos pateikti smurtinės informacijos nei jos nepateikti arba susiaurinti pateikimą.

2009–2012 m. profesionalios žiniasklaidos priemonės padarė 20 nusižengimų, susijusių su erotinės informacijos platinimu. Nedidelis pažeidimų skaičius rodo, jog žurnalistai ir redaktoriai suvokia erotikos sąvokos reikšmę.

Nagrinėjamu laikotarpiu profesionalios VIP 447 kartus paviešino nepilnamečių asmens duomenis. Toks skaičius suponuoja mintį, kad žurnalistams ir redaktoriams naujienos objekto amžius nėra atrankos kriterijus. Kita vertus, Žurnalistų etikos inspektorius ataskaitoje pažymi, kad dauguma šių pažeidimų buvo padaryti vadinamosios pedofilijos bylos kontekste – VIP nuolatos viešino skandalo epicentre atsідūrusios nepilnamečių asmens duomenis. Anot tarnybos, žiniasklaida grynėsi argumentu, kad jau visi ir taip žino šiuos faktus, todėl

juos galima viešinti. Tokia situacija rodo, jog VIP yra linkusios po kauklę narstyti istoriją, net jei tai pažeidžia vaikų interesus.

Delphi tyrimo metu šeši žiniasklaidos ekspertai suformavo priemonių sąrašą, kurias įgyvendinus, jų nuomone, sumažėtų Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų. Apklausos dalyviai itin palankiai vertina tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Jų nuomone, (savi)reguliavimo institucijos galėtų daugiau konsultuoti žiniasklaidos priemones. Tiesa, tokių rekomendacijų siūlymas suponuoja mintį, kad ekspertai didelės problemos taikant nagrinėjamą įstatymą neižvelgia. Svarbu paminėti, kad įvairios Lietuvos ir tarptautinės organizacijos yra sukūrę rekomendacijas žurnalistams, kaip aprašyti vieną ar kitą visuomenės skaudulį (kaip vaizduoti savižudybes, negalią turinčius žmones ir t.t.), galų gale reikalavimai suformuluoti ir šiame įstatyme. Didelis pažeidimų kiekis, taikant įstatymo nuostatas, kuriose kalbama apie vaikų asmens duomenis, gali rodyti du dalykus: a) žurnalistai, redaktoriai nėra susipažinę su įstatymo kečiamais reikalavimais (tai yra mažai tikėtina); b) nuostatas pažeidžia sąmoningai, norėdami pritraukti kuo didesnę auditoriją, patenkinti jos smalsumą (interesą) ir taip sugeneruoti kuo didesnes pajamas.

Bibliografinis nuorodų sąrašas

1. JILLSON, Irene Anne. The National Drug-Abuse Policy Delphi: Progress Report and Findings to Date. In: LINSTONE, Harold; TURROF, Murray, ed. *The Delphi Method. Techniques and Applications* [elektroninė knyga]. Boston: Addison-Wesley Educational Publishers Inc, 2002. p. 119–154. [žiūrėta 2014 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: <http://is.njit.edu/pubs/delphibook/>.
2. LINSTONE, A. Harold, TUROFF Murray. Introduction. In: *The Delphi Method. Techniques and Applications. The Delphi Method. Techniques and Applications* [elektroninė knyga]. Boston: Addison-Wesley Educational Publishers Inc., 2002. p. 3–12. [Žiūrėta 2014 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: <http://is.njit.edu/pubs/delphibook/>.
3. ŽIOBIENĖ, Edita. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. In: *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 9(87). p. 31–36. ISSN 1392-6195.

4. ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS. 2009-2010 metų analitinė apžvalga „Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės“ [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2013 gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/HKZRVEXM.PDF>
5. ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS. 2011–2012 metų analitinė apžvalga „Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės“ [interaktyvus]. Vilnius, 2013 [žiūrėta 2013 gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/apps3/1/2428_TQTTWWTXS.PDF
6. ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS. Žurnalistų etikos inspektorius 2011 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. Vilnius, 2012 [žiūrėta 2013 gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/apps3/1/2430_YYZSVDAF.PDF

Protection of minors: Where does mass media stumble on?

Liucija Zubrutė

Summary

The objective of the paper is to determine the scope of violations related to the protection of minors against the detrimental effect of public information over the 2009–2012 period, and to compile a list of measures that could help reduce the number of violations. In 2009–2012, a total of 104 violations were registered in mass media, of which 40 were related to the display of human remains. After carrying out a *Delfi* survey, six media experts compiled a list of measures which they feel could help decrease violations of the Law on the Protection of Minors against the Detrimental Effect of Public Information. The survey participants rated inter-institutional cooperation very favourably. According to them, (self-) regulatory authorities could provide more counsel to mass media. The high incidence of violations of legal provisions related to the personal data of minors may imply two things: 1) journalists and editors are not familiar with the statutory requirements (unlikely); 2) journalists and editors violate these provisions deliberately in order to attract as large an audience as possible and satisfy public curiosity (interest), thus generating higher income.